

Constantin Ungureanu*

LOCUITORII ȚINUTULUI HOTIN (SFÂRȘITUL SEC. AL XVIII-LEA – ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA)

At the end of the 18th century – the beginning of the 19th century, the Hotin land (raya) was severely affected by migration processes. Many Ruthenian (Ukrainian) immigrants from the North Dniester (especially from Podolia) moved to this land. Most settled in Moldovan villages, but new villages (slobozii) were also established, populated only by Ukrainian immigrants. The anthroponymic analysis of the Russian census from 1774 shows us that the ethnic structure of the population of Hotin was very similar to the neighbouring land of Chernivtsi. In Hotin, the Ruthenians (Ukrainians) lived more compactly in the north, near the Dniester River, on the border with Podolia, in many villages being the majority. The south of the land was inhabited compactly by Romanians (Moldovans), but there were also many villages with mixed population, Romanian-Ukrainian. Research based on the Russian census of 1774, the Austrian cartography of 1788 and Russian statistics of 1808 allows us to see that there has been a gradual increase in the share of the Ukrainian population. Due to the migration processes, the share of Romanians (Moldovans) in the Hotin county decreased from approx. 60% in 1774, to approx. 47-49% in 1808, but the proportion of Ruthenians (Ukrainians) increased - from approx. 35% in 1774, to approx. 42-44% in 1808, and also of the Jews (from 3.6% in 1774 to 8.9% in 1808). Over more than three decades, the total number of inhabitants of Hotin Land has increased 2.5 times (from 6,267 families in 1774 to 15,759 families in 1808). Already in 1820, more Ukrainians than Moldovans lived in Hotin Land.

Keywords: Bessarabia, Hotin, land, raya, Romanians (Moldovans), Ruthenians (Ukrainians), Jews.

Locuitorii ținutului Hotin, în anul 1774

Ținutul Hotin, situat ca și ținutul Cernăuți în partea de nord a Principatului Moldova, a avut pe parcursul istoriei o soartă asemănătoare, atât din punct de vedere istoric cât și al evoluției numerice și, mai ales, etnice, a populației din aceste teritorii. În perioada moldovenească, ținutul Hotin a avut hotare stabile, fiind așezat între râurile Prut și Nistru, în vest se mărginea cu cel al Cernăuțiului, iar în sud-est – cu ținuturile Soroca și Iași, fiind despărțit de râulețul Ciuhur. Din cauza importanței deosebite a cetății Hotin, pe acest teritoriu au avut loc nenu-

* **Constantin Ungureanu**, doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal la Institutul de Istorie.

mărate războaie, ținutul fiind de mai multe ori ocupat de polonezi, iar mai târziu de oștirile otomane, țariste și habsburgice. În anul 1715, ținutul Hotin a fost transformat în raia turcească și și-a păstrat acest statut până în anii 1806–1812, când, ca și întreg teritoriul dintre Prut și Nistru, numit Basarabia, a fost ocupat de Imperiul Rus. Pe parcursul sec. al XVIII-lea, populația acestui ținut a suferit foarte mult din cauza războaielor ruso-turce, ceea ce a provocat ruinarea satelor, refugierea țăranilor în alte ținuturi și, totodată, intensificarea imigrărilor de populație de origine slavă din Galiția, Podolia și alte teritorii de la nord de Nistru.

În anul 1774 trupele austriece au ocupat și 9 sate din nord-vestul raiaiei Hotin (Onut, Balamutca, Rjavineț, Rașcov, Perebicăuți, Ruhotin, Gordeuți, Prihorodoc și Colencăuți) care, datorită apropierii de cetatea Hotin, aveau o importanță strategică deosebită pentru Imperiul Habsburgic. Cedarea acestei porțiuni de teritoriu din raia Austriei ar fi prezentat un pericol real pentru cetatea Hotin și ar fi contravenit intereselor imperiale ale Rusiei în zonă. Anume din aceste considerente, după delimitarea hotarului pe teren, Austria a fost nevoită să cedeze satele din raiaua Hotin, ocupând în schimb nouă sate din ținutul Cernăuți, la sud-est de Cernaucă, între râul Prut și pârâul Rachitna¹. Astfel, hotarul Bucovinei în zona dintre Prut și Nistru a fost stabilit pe vechiul hotar al ținuturilor Cernăuți și Hotin.

În perioada războiului ruso-turc din 1768-1774, raiaua Hotin a fost desființată și a fost restabilit ținutul Hotin în componența Moldovei. În 1774 a fost realizat un recensământ foarte detaliat și în acest ținut, ceea ce ne permite să apreciem destul de exact numărul populației din acest teritoriu. Ținutul Hotin era împărțit în trei ocoale: ocolul-de-Sus (satele din actualul raion Noua-Suliță și cea mai mare parte a raionului Hotin), ocolul Nistrului (actualele raioane Chelmenți, Securenii și unele sate din Republica Moldova), ocolul-de-Mijloc (5 sate din actualul raion Chelmenți, restul din Republica Moldova). Recensământul respectiv ne oferă informații detaliate despre birnici, scutelnici, preoți, dascăli, poștași, călărași, mazili și ruptași, târgoveții din Hotin. Evreii și marchitanii (adică, grecii), sunt evidențiați într-o listă aparte, menționându-se satul unde locuiau.

Comparativ cu recensământul realizat în același an în ținutul Cernăuți, pentru ținutul Hotin lipsesc informații despre stăpânii satelor și despre numărul de văduve. Catagrafia din 1774 nu a înregistrat case pustii în acest ținut. Pentru comparație, în două ocoale din nordul ținutului Cernăuți (zona dintre Prut și Nistru) erau atunci 411 case pustii (258 în ocolul Prutului-de-Jos și 153 în ocolul Nistrului)².

În 1774 existau în ținutul Hotin mai multe sate în care nu erau birnici, toți gospodarii fiind poștași, călărași, podari sau scutelnici cu salvogwardie. În ținut existau două poște: la Nesfoaia (cu Stălinești) și Dăncăuți (cu satele Capeleuca,

¹ Constantin Ungureanu, *Populația Ținutului Cernăuți la recensământul din anul 1774*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți–București, anul V, nr. 2, 1998, p. 19.

² Idem, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918)*, Chișinău: Civitas 2003, p. 31, 33.

Pașcăuți și Belăuți), toți locuitorii acestor sate fiind poștași. Recensământul remarcă faptul că și satele Bălcăuți și Cruglic au aparținut de aceste două poște, dar în 1774 locuitorii acestor două sate erau birnici³. Toate aceste opt sate sunt așezate într-o zonă compactă, la hotarul actual al raioanelor Noua-Suliță, Hotin și Chelmenți.

În trei sate (Vancicăuți, Cepeleuți și Larga) locuitorii nu erau birnici, ci călărași. Ca și poștașii, călărașii erau dregători domnești, care erau scutiți de impozite în schimbul prestării anumitor servicii pentru domnie. În Evul Mediu, în Muntenia și Moldova, călărașii constituiau un corp militar de slujitori auxiliari ai domniei, fiind însărcinați, în principal cu paza drumurilor, a hotarelor. Călărași au fost înregistrați în 1774 și în mai multe sate din ținutul Cernăuți, cei mai mulți la Carapciu-pe-Ceremuș (63), Costești (33), Chisălău (25), Șubraneț (21), Roșa (7)⁴. În ținutul Hotin era un sat cu podari la Zalucia (în prezent Drepcăuți), locuitorii fiind obligați să păzească podul de peste Prut. Recensământul precizează că anterior și locuitorii din Criva păzeau acest pod, dar în 1774 nu mai prestau acest serviciu⁵. În același an locuitorii satelor Corjeuți, Caracușeni și Parcova erau scutiți cu salvogardie.

Potrivit catagrafiei din 1774, în ținutul Hotin era un târg (Hotinul) și 152 de sate (58 în Ocolul de Sus, 51 în Ocolul Nistrului și 43 în Ocolul de Mijloc). În tot ținutul Hotin erau 6.212 gospodării, inclusiv 4.679 birnici, 298 scutelnici cu salvogardie, 267 călărași, 180 poștași, 93 păzitori ai podului peste Prut, 163 preoți și diaconi, 68 dascăli, 41 scutelnici boierești, 94 târgoveți din Hotin, 29 scutelnici cu cartea divanului din Slobozia-Haliciului, 17 marchitani, 7 volintiri, 3 mazili și ruptași, 222 evrei (inclusiv, 59 din târgul Hotin) și 47 țigani⁶.

După calculele lui Pavel Dmitriev, în 1774 în ținutul Hotin locuiau cca. 8.259 familii sau 41.295 persoane. În Moldova cea mai mare era atunci populația ținuturilor Neamț (53.275 persoane), Suceava (45.885 persoane), Hotin și Cernăuți (40.465 persoane). Populația cea mai densă era în ținutul Cernăuți (15,5 oameni la 1 km²), iar ținutul Hotin se situa pe locul 10 în Moldova (8,9 oameni la 1 km²)⁷.

Ca și ținutul Cernăuți, ținutul Hotin a fost pe parcursul secolelor puternic afectat de mișcările de populație, mai ales de la nord de Nistru, iar în multe sate din acest teritoriu locuiau, alături de români, și ucraineni. Aceste procese migraționiste s-au intensificat în sec. al XVIII-lea, după ce a fost desființată administrația moldovenească. În consecință, s-a produs o creștere continuă a ponderii populației rutene în defavoarea celei românești.

După cum constatau și istoricii din RSS Moldovenească, „... până la începutul sec. al XVIII-lea, când a fost înființată raiaua Hotin, în acest ținut locuiau, în

³ *Moldova în epoca feudalismului* (în continuare se va cita *MEF*), vol. VII, partea II, p. 169–173.

⁴ *Ibidem*, partea I, p. 375, 402, 433, 444, 450.

⁵ *Ibidem*, partea II, p. 168, 170.

⁶ *Ibidem*, p. 182–183.

⁷ П. Г. Дмитриев, *Народонаселение Молдавии*, Кишинёв, 1973, p. 68, 85.

principal, moldoveni. Însă, din cauza războaielor dese și a operațiunilor militare din nordul Basarabiei din sec. al XVIII-lea, multe sate din acest ținut au fost depopulate. Dorind să mărească populația din raia, autoritățile otomane au permis multor țărani ucraineni din ținuturile învecinate să se așeze în satele din jurul Hotinului. Date exacte despre numărul ucrainenilor din ținutul Hotin în sec. al XVIII-lea nu există⁸.

Recensământul din 1774 are o valoare deosebită pentru ținutul Hotin, deoarece, ca și la ținutul Cernăuți, pentru capii de familie este indicat numele de familie și prenumele. O analiză antroponimică a recensământului, așa cum s-a realizat în cazul ținutului Cernăuți, permite o apreciere mai exactă a raportului numeric dintre românii și ucrainenii din ținutul Hotin pentru anul 1774.

Deoarece recensământul oferă informații pentru fiecare sat, se poate preciza cu exactitate numărul de sate, respectiv numărul de familii, din anumită parte a ținutului Hotin. Din totalul de 153 de localități, 6 sate și târgul Hotin aveau peste 100 de familii, în 33 de sate trăiau de la 50 până la 99 familii, în 85 sate – câte 20-49 familii, iar 28 de sate aveau doar câte 6-19 gospodării. Cele mai mari sate din ținutul Hotin erau Cotiujeni (176 familii), Tărăsăuți (149), Larga (144), Caracușani (133), Corjăuți (126), Zalucia (102), Pribicăuți (96), Colincăuți (95), Balamutina (94), Marșenița (92), Chelmești (91), Lencăuți (90), Costiceni (84), Ghilavăț (83), Babin (82), Clișcăuți și Romancăuți (câte 80), Vancicăuți (75), Cepeleuți și Stănilești (câte 67), Răchitna (64). Din 21 de sate mari, cu peste 64 de gospodării, doar 7 sate (Pribicăuți, Balamutina, Chelmești, Lencăuți, Babin, Clișcăuți și Romancăuți) situate în nordul ținutului, în apropiere de Nistru, aveau câte 80-96 familii și deja atunci erau populate de un număr mare de ruteni. Celelalte 14 sate mari (inclusiv 6 cu peste 100 case) erau locuite atunci aproape exclusiv de moldoveni și până în prezent și-au păstrat caracterul românesc (inclusiv, 7 sate din actuala regiune Cernăuți). Totodată, viitoarele târguri, iar în prezent centre raionale, în 1774 încă erau sate mici: Securenii (55 familii), Lipcani (37), Briceni (29), Noua Sulița (19) și Edineț (doar 15 case)⁹.

Ca și în cazul ținutului Cernăuți, analiza antroponimică a numelor și prenumelor capilor de familie ne permite să estimăm cu aproximație proporția românilor și ucrainenilor din ținutul Hotin, în anul 1774. După calculele și estimările noastre, în ținutul Hotin locuiau atunci 6.267 de familii, dintre care cca. 3.753 (59,9%) erau moldovenești, 1.918 (30,6%) rutene, 322 (5,1%) înregistrați ruși, în realitate tot ruteni, 223 (3,6%) de evrei, 47 (0,8%) de țigani și 4 de alte etnii, în principal greci (marchitani). Ucrainenii locuiau preponderent în nordul ținutului Hotin, iar în multe sate de lângă Nistru erau majoritari. Moldovenii (românii) trăiau compact în sudul ținutului (actualul raion Noua Suliță din regiunea Cernăuți și în nordul Republicii Moldova), dar locuiau în minoritate și în

⁸ В. С. Зеленчук, Ю.В. Попович, *Население Хотинского уезда XIX в., în Этнография и искусство Молдавии*, Кишинёв, 1972, с. 9.

⁹ MEF, partea II, p. 117, 147, 154, 156, 164, 181-182.

multe sate din partea de nord a ținutului (a se vedea harta pentru anul 1774). Din 223 familii de evrei, 59 trăiau în târgul Hotin, restul locuiau dispersat, câte 1-3 familii, în diferite sate. Din 47 familii de țigani, cei mai mulți trăiau în Cotiujeni (20), Caracușani și Lencăuți (câte 7), Tărăsăuți (5).

După calculele noastre, în târgul Hotin și 68 de sate din nordul ținutului (din actualele raioane Hotin, Chelmenți și Securenii) trăiau 3.067 de familii, inclusiv cca. 1.777 (57,9%) de ruteni, cca. 958 (31,9%) de moldoveni, 186 (6,1%) de ruși, 137 (4,5%) de evrei. În sudul ținutului (din actualul raion Noua Suliță (partea basarabeană) și din nordul Republicii Moldova) erau 84 de sate cu 3.200 de familii, dintre care cca. 2.795 (87,3%) moldovenești, cca. 141 (4,4%) rutene, 136 (4,2%) înregistrate ruși, 86 (2,7%) de evrei, 39 (1,2%) de țigani.

Remarcăm faptul că, în 1774, în nordul ținutului nu au fost consemnate un șir de sate, care vor fi fondate în deceniile următoare de ucraineni. Dimpotrivă, în sudul ținutului se regăsesc aproape toate satele, și în prezent locuite de români, dar lipsesc mai multe sate cu populație ucraineană la începutul sec. XX (Berlinți, Bezeda, Bogdănești, Cășla Salieva, Cășla Zamjieva, Constantinovca, Grimești, Halahora, Medveja, Mihăileni, Slobozia Șirăuți) sau cele existente aveau un număr mic de locuitori: Sângera (6), Doljoc (6), Bârlădean (9), Vancenita (10), Grinăuți (11), Rângaci (12), Tețcani (14), Trestieni (15), Bălcăuți și Șerbineț (câte 20 familii)¹⁰.

Catagrafia din 1774, preciza că în ținutul Hotin erau 17 marchitani, dar după numele și prenumele lor reiese că majoritatea erau de etnie română, doar câțiva fiind greci. Recensământul nu a înregistrat turci în ținut, fiindcă armata și administrația otomană s-a retras din cetate și din raia, dar după încheierea războiului și desființarea administrației moldovenești, aceștia au revenit în raiaua Hotin.

Analiza antropomică a recensământului rusesc din anul 1774 ne demonstrează că, structura etnică a populației ținutului Hotin era foarte asemănătoare cu ținutul vecin Cernăuți. În ambele ținuturi, rutenii locuiau mai compact în partea de nord, lângă râurile Nistru și Ceremuș, la hotar cu Galiția și Podolia. Sudul acestor ținuturi erau locuite compact de români, dar în ambele ținuturi erau multe sate cu populație mixtă, româno-ucraineană, unde este mai dificil de realizat o estimare mai exactă.

Dacă aproximăm numărul membrilor de familie la 5, atunci în anul 1774, în ținutul Cernăuți (fără satele din zona Herței, rămase la Moldova) locuiau cca. 31.865 de persoane (6.373 de familii), dintre care cca. 15.405 (48,3%) erau ruteni și 1.080 (3,4%) înregistrați ruși, cca. 13.260 (41,6%) de etnie română, 1.755 (5,5%) evrei, 220 țigani, 95 germani și 10 de alte etnii¹¹. În același an, ținutul Hotin era locuit de cca. 31.335 de persoane (6.267 de familii), inclusiv cca. 18.765 (59,9%) de etnie română, 9.590 (30,6%) ruteni și 1.610 (5,1%) înregistrați ruși,

¹⁰ *Ibidem*, p. 114, 119, 121, 153, 157, 166.

¹¹ Constantin Ungureanu, Călin Pantea, *Atlasul etno-lingvistic și confesional al Bucovinei 1774-2002*, Suceava, 2018, p. 14.

1.115 (3,6%) evrei, 235 (0,8%) țigani. Așadar, dacă admitem că locuitorii înregistrați ruși erau tot ruteni, către anul 1774, ucrainenii constituiau peste 50% din populația ținutului Cernăuți (inclusiv, după 1775 la Bucovina) și cca. 35,7% în ținutul Hotin.

Populația raialei Hotin, după statistica austriacă din anul 1788

Din 1774 până în 1812 în teritoriul ținutului Hotin s-au succedat mai multe administrații militare și civile străine: administrația otomană (1774–1788 și 1793–1806), ocupația militară, apoi civilă austriacă (1788 – începutul anului 1793) și, din 1806, ocupația rusească. Această instabilitate a provocat ruina și depopularea satelor, mulți locuitori refugiindu-se în alte ținuturi din Moldova. Totodată, ocuparea ținutului de către trupele austriece, apoi rusești, a contribuit la deschiderea hotarelor cu Galiția, respectiv cu regiunile limitrofe ale Rusiei, ceea ce a favorizat strămutarea rutenilor din nord în acest teritoriu. În consecință, s-a produs o creștere semnificativă a populației și o modificare etnică în defavoarea românilor.

După terminarea războiului ruso-turc din 1768–1774, a fost din nou desființată administrația moldovenească din ținutul Hotin și restabilită raiaua otomană. În 1787 a izbucnit însă un nou război ruso-austro-turc, iar în 1788 raiaua Hotin și o parte din Moldova au fost ocupate de trupele austriece. Administrația militară austriacă a durat până în februarie 1790, când a fost înlocuită prin una civilă. Austrieicii au împărțit ținutul în șapte ocoale sau plase: Nistrul-de-Sus, Nistrul-de-Jos, Prutul-de-Sus, Prutul-de-Jos, Mijlocul, Ciuhurul și Racovățul¹². Remarcăm faptul că, potrivit celor două hărți austriece din 1785 și 1788, ținutul Hotin era divizat în raiaua Hotin și districtul Hotin. Aceasta se explică prin faptul că autoritățile habsburgice intenționau din nou să anexeze cetatea Hotin cu satele dimprejur, pentru a obține un hotar mai favorabil în această zonă. Această intenție însă nu s-a realizat. După Pacea de la Iași (1792), trupele austriece au părăsit Moldova, iar la 30 ianuarie 1793 s-au retras din ținutul și cetatea Hotin, aici fiind restabilită administrația otomană¹³.

Viața pașnică a locuitorilor din această parte a Moldovei nu a continuat mult timp. În 1806 a izbucnit un nou război ruso-turc, iar raiaua Hotin a fost din nou ocupată de către trupele rusești. După Pacea de la București, din mai 1812, partea de est a Moldovei, zona dintre Prut și Nistru, a fost ocupată de Imperiul Rus. Astfel, pentru locuitorii Basarabiei, inclusiv pentru cei din ținutul Hotin, începea o nouă etapă istorică, perioada de 106 ani de stăpânire rusească a acestor teritorii.

Administrația militară austriacă a realizat în 1788 o catagrafie a raialei Hotin, cu date despre numărul de familii pentru toate satele. Potrivit acestei catagrafii, raiaua Hotin cuprindea un oraș, trei târguri, 153 de sate și 11 sate pustii,

¹² Ion Gumenâi, *Istoria Ținutului Hotin: de la origini până în 1806*, Chișinău, 2002, p. 52.

¹³ *Ibidem*, p. 53.

adică depopulate. Raiaua era împărțită în două: Hotinul de Sus – de la pârâul Rachitna până la Podul Lipcanilor și Hotinul de Jos, de aici până la râul Ciuhur. După o statistică detaliată a acestei catagrafii, publicate de Valentin Tomuleț, în 1788 în acest teritoriu era un oraș (Hotin), 155 de sate populate, 20 de sate pustii și 3 de tip predium, tot fără locuitori. Partea de Sus a ținutului cuprindea orașul Hotin, 56 sate populate, 7 pustii și două prediume, cu un total de 2.791 de familii. În Partea de Jos erau 99 de sate populate, 13 pustii și un predium, cu un total de 4.379 de familii. În total, numărul locuitorilor din orașul Hotin și 155 de sate populate era de 7.170 de familii¹⁴.

Dacă admitem o medie de 5 persoane la o familie, numărul total al locuitorilor din ținut ajungea la 35.850 persoane, adică o creștere cu 903 familii sau cu 4.515 persoane față de catagrafia din anul 1774. Totuși, atât pentru anul 1774, cât și pentru anul 1788, statisticile sunt cel mai probabil incomplete. După calculele lui Pavel Dimitriu, în 1774, în ținutul Hotin locuiau cca. 8.259 familii sau 41.295 persoane¹⁵, adică cu cca. 2.000 de familii sau aproape 10 mii mai mult decât reiese din sursa pentru anul respectiv, cu date pe localități.

Față de anul 1774 s-a schimbat radical și lista cu cele mai populate sate din ținut. În 1788, localitățile cu cele mai multe familii erau orașul Hotin (322), satele Tărășăuți (175), Perebicăuți (124), Clișcăuți (120), Moșaneț (117), Rjavineț (108), Cotiujeni și Lencăuți (câte 100), Șirăuți de Sus (93), Lipcani (85), Balamutca, Larga și Serbicieni (câte 84), Lomacenița (83), Colencăuți, Cobâlceni, Marșineț și Zalucia (câte 80), Corjeuți (76), Secureni (75), Mărcăuți (74), Ghilavăț (71). În alte 9 sate (Babin, Caracușani, Chelmești, Cumarău, Dinăuți, Hrușavăț, Mândăcăuți, Romancăuți și Vasăleu) au fost înregistrate câte 70 de familii¹⁶.

Așadar, în anul 1788, din 30 de sate cu numărul cel mai mare de locuitori, 18 se aflau în partea de nord a raialei Hotin și deja atunci erau locuite în majoritate de ucraineni și doar două sate cu populație românească (Tărășăuți și Cotiujeni) aveau mai mult de 100 de familii. Pentru comparație, în anul 1774, din 21 de sate mari, cu peste 64 de case, doar 7 erau situate în nordul ținutului, în apropiere de Nistru și deja atunci erau populate de un număr mare de ruteni. Celelalte 14 sate mari (inclusiv 6 cu peste 100 case) erau locuite atunci aproape exclusiv de moldoveni.

Catagrafia austriacă din anul 1788 a consemnat existența a 20 de sate pustii și a 3 prediumuri, fără locuitori. Consultând lista acestor sate fără locuitori, constatăm că ulterior au dispărut două (Colineț și Halici), nu au fost populate Armaș și 3 cășle (Alexe, Biciș și Sandu), restul satelor (în total 17) au fost populate aproape exclusiv de ucraineni. Cel mai probabil, majoritatea acestor sate fie erau

¹⁴ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin în statisticile austriacă și rusească de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului XIX*, în „Studia Universitatis Moldaviae”, nr.10 (100), Chișinău 2016, p. 66-68.

¹⁵ П.Г. Дмитриев, *Народонаселение Молдавии*, Кишинёв, 1973, с. 68, 85.

¹⁶ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin în statisticile austriacă...*, p. 66-68.

locuite în 1788, dar administrația austriacă a constatat că erau depopulate, fie au fost populate în anii următori cu imigranți ucraineni, sosiți de la nord de Nistru sau din satele vecine.

Astfel, deși catagrafia din anul 1788 nu conține date despre etnia locuitorilor din ținutul Hotin, compararea acestor date cu recensământul din 1774 denotă o creștere mai rapidă a numărului de locuitori într-un șir de sate cu populație ucraineană și o stagnare sau chiar o diminuare a populației în mai multe sate, locuite de români. Evident că aceste evoluții s-au răsfrânt și asupra raportului dintre români și ucraineni din ținut. În anul 1774, după estimările noastre, în ținutul Hotin locuiau cca. 59,9% români și cca. 35,7% ucraineni. Peste 14 ani, în 1788, proporția etnică s-a modificat în favoarea ucrainenilor, dar românii încă constituiau în jur de 56-57%.

Locuitorii ținutului Hotin, după statistica rusească din anul 1808

După izbucnirea unui nou război ruso-turc (1806-1812) și ocuparea Moldovei de către armata rusă, autoritățile ruse au elaborat în 1808 o nouă documentare statistică a populației, inclusiv în ținutul Hotin. Deoarece statistica respectivă conține date despre numărul familiilor, pe localități, permite o estimare destul de exactă a populației în ajunul anexării Basarabiei de către Rusia. Scopul realizării acestei statistici demografice a fost de a preciza mai exact numărul populației impozitabile. Din aceste considerente, pentru fiecare sat se preciza numărul familiilor birnice, iar într-o rubrică aparte se remarcă alte categorii sociale (preoții, dascălii, paracliserii, mazilii, călărașii, negustorii), care erau scutite de impozite. Evreii agricultori și din târguri, care erau obligați să plătească impozite, sunt remarcați separat, deci se cunoaște numărul lor total, pe ocoale, dar nu și pentru anumite localități.

Pentru prima dată, rezultatele generale ale acestei statistici a populației pentru Principatul Moldovei au fost publicate de T.G. Bulat, în anul 1929¹⁷. Recent, Valentin Tomuleț a analizat în detaliu această statistică pentru ținutul Hotin. Potrivit împărțirii administrative de la începutul sec. al XIX-lea, ținutul Hotin era divizat în 8 ocoale (Nistrul de Sus, Nistrul de Jos, Ciuhur, Mijlocului, Prutul de Sus, Prutul de Jos, Ghilavăț și Rașcov). În 1808, în ținutul Hotin erau două târguri (Briceni și Lipcani) și 171 de sate (nu era inclus în statistica respectivă orașul Hotin), cu un număr de 15.111 familii, dintre care 13.962 birnici (inclusiv 1.068 familii de evrei)¹⁸.

În diferite sate din ținutul Hotin locuiau categorii sociale privilegiate, care erau scutite de impozite. Este vorba de 1.148 de familii (1.151, după calculele noastre), dintre care 450 călărași, 251 preoți, 159 dascăli, 150 (corect 153) para-

¹⁷ Toma G. Bulat, *O statistică a Moldovei din 1809*, în „Arhivele Basarabiei”, nr.1, Chișinău, 1929, p. 64-67.

¹⁸ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Chișinău, 2017, p. 193.

cliseri, 4 diaconi, 31 negustori, 14 mazili și 89 străini. Dacă preoții, dascălii și paracliserii trăiau în aproape toate satele, unde erau biserici, alte categorii sociale (negustori, mazili, străini) erau aproape în toate ocoalele, atunci călărașii erau concentrați doar în 3 ocoale: de Mijloc (186), Rașcov (170) și Ghilavăț (94)¹⁹.

Analizând listele cu satele din ținutul Hotin pentru anul 1808²⁰, constatăm că sunt omise trei sate cuprinse în recensământul rusec din 1774 și statistica austriacă din 1788. Este vorba de satele Larga, Malinți și Cristinești, care, conform împărțirii administrative din 1808, trebuiau să aparțină de ocoalele de Mijloc, respectiv Rașcov și Ghilavăț. Cel mai probabil, în aceste trei sate toți locuitorii erau călărași, însă fiind scutiți de impozite, nu au fost incluși în listele satelor cu populație impozitabilă. În satul Larga, bunăoară, și în anul 1774, toți locuitorii erau călărași²¹. Reieșind din aceste precizări, mai exact ar fi cifra de un oraș, două târguri și 174 de sate pentru ținutul Hotin către anul 1808.

Statistica rusească din anul 1808 remarcă separat doar pe evreii din ținutul Hotin, nu și alte grupuri etnice. Din totalul de 1.068 de familii de evrei, 625 erau evrei agricultori, care locuiau dispersat în diferite sate, cei mai mulți în ocoalele Rașcov (252), Nistrul de Jos (112), Ghilavăț (91), Nistrul de Sus (73), adică în partea de nord a ținutului. Restul evreilor locuiau compact în târgurile Briceni (353) și Lipcani (90 familii)²². Astfel, deja către anul 1808, aceste două târguri erau populate în majoritate de evrei. În afară de evrei, în Briceni erau 60 birnici și în Lipcani – 63 birnici, la care ar mai trebui adăugate fețele bisericesti și alte categorii sociale²³.

Comandamentul rus a cules în 1808 date statistice și despre locuitorii din cetățile Hotin, Tighina, Cetatea Albă și Chilia (Ismail încă era sub controlul armatei otomane). Potrivit acestei surse, în Hotin locuiau atunci 648 de familii, dintre care 340 de evrei, 297 de moldoveni și 11 armeni²⁴. Împreună cu orașul Hotin, populația ținutului Hotin în anul 1808 era de 15.759 familii (cca. 78.795 persoane), dintre care 1.408 familii (cca. 7.040 persoane) erau evreiești (8,9% din total). În 1774, ținutul Hotin era locuit de 6.267 de familii, dintre care 223 (3,6%) de evrei. În decurs de mai bine de trei decenii, numărul total al locuitorilor ținutului Hotin a crescut de 2,5 ori, iar numărul evreilor – de 6,3 ori.

O estimare mai exactă privind raportul dintre români și ucraineni în ținutul Hotin la începutul sec. al XIX-lea este greu de realizat, dar procesele migraționiste de la sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea au contribuit la diminuarea proporției locuitorilor de etnie română. Reieșind din evoluția numerică a satelor din nordul și sudul ținutului Hotin în intervalul 1788-1808, estimăm

¹⁹ *Ibidem*, p. 194.

²⁰ *Ibidem*, p. 182-192.

²¹ *Moldova în epoca feudalismului...*, vol. VII, partea II, p. 174-176.

²² Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin în surse statistice rusești...*, p. 182-192.

²³ *Ibidem*, p. 185, 188.

²⁴ *Ibidem*, p. 195.

cu aproximație că procentul moldovenilor s-a redus de la cca. 56-57% (în 1788), la cca. 47-49% în 1808, iar ponderea ucrainenilor în 1808 era de cca. 42-44%.

Procese migraționiste în ținutul Hotin, la începutul sec. al XIX-lea

Nordul Basarabiei, în mod special raiaua / ținutul Hotin, a fost puternic afectat de procesele migraționiste încă din sec. al XVIII-lea. În acest spațiu soseau mulți imigranți ruteni din Podolia, Galiția și, în același timp, o parte din populația băștinașă de etnie română se refugia în alte ținuturi din Moldova. În consecință, mai ales în ținutul Hotin s-a consemnat o modificare a structurii etnice a populației în favoarea ucrainenilor.

Numărul locuitorilor din ținutul Hotin a crescut mult mai rapid în ultimele două decenii, adică după anul 1788. Dacă în intervalul 1774-1788 s-a atestat o creștere de cca. 14% (de la 6.267, la 7.170 familii), atunci în perioada 1788-1808, creșterea a fost de 2,2 ori (de la 7.170, la 15.759 familii). Este evident că până în 1788 creșterea s-a datorat în principal sporului natural al populației, pe când în anii 1788-1808 procesele migraționiste de la nord de Nistru au avut un aport important la sporul de populație. Procese similare s-au produs în perioada respectivă și în Bucovina, unde numărul locuitorilor a crescut de la 67.900 (în 1774) la 146.542 (1789) și la 223.136 (în 1810)²⁵. În Bucovina, ca și în Basarabia, creșterea cea mai rapidă a populației s-a consemnat în primii ani de administrație străină, când un număr mare de imigranți din Galiția s-au mutat în acest teritoriu.

Disponibilitatea datelor despre numărul de familii pe localități pentru anii 1774, 1788 și 1808 ne permite să urmărim dinamica evoluției numerice a populației în anumite spații din ținutul Hotin. Se știe că ucrainenii locuiau compact în partea de nord a ținutului (în localități din actualele raioane Hotin, Chelmenți și Secureni), iar românii trăiau preponderent în partea de sud a ținutului (în sate din actualele raioane Noua Suliță, Briceni, Edineț). În decurs de trei decenii, evoluția populației în aceste spații geografice a fost următoarea:

Evoluția numerică a populației ținutului Hotin (număr de familii)²⁶

Spațiul geografic	1774		1788		1808	
	absolut	%	absolut	%	absolut	%
Nord (Hotin, Chelmenți, Secureni)	3.067	48,9	3.555	49,6	8.661	54,9
Sud-vest (Noua Suliță)	1.101	17,6	1.029	14,3	2.625	16,7
Sud-est (Briceni, Edineț)	2.099	33,5	2.586	36,1	4.475	28,4
Total ținutul Hotin	6.267	100	7.170	100	15.761	100

²⁵ Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece ...*, p. 243.

²⁶ Calculat: **1774** – *Moldova în epoca feudalismului...*, vol. VII, partea II, p. 112-183; **1788** – Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin în surse ...*, p. 172-173; **1808** – *Ibidem*, p. 182-192.

Așadar, analiza datelor statistice pe localități ne demonstrează un ritm de creștere a populației mult mai rapid în partea de nord a ținutului Hotin, care deja în 1774 era populat în majoritate de ucraineni. Ponderea locuitorilor din acest spațiu a crescut de la 48,9%, în 1774, la 54,9%, în 1808. Într-un șir de sate din nordul ținutului (Bârnova, Bocicăuți, Burdiug, Buzovița, Clișcăuți, Colincăuți, Dancăuți, Dolineni, Pascăuți, Prihorodoc, Rașcov, Rucșin, Seliște, Stăuceni, Șilăuți, Varticăuți, Volcineț, Zarojeni), numărul locuitorilor a crescut timp de două decenii (1788-1808) de 3, 4 și chiar de 5 ori, această evoluție datorându-se doar unor imigrări masive de la nord de Nistru. În această perioadă sunt repopulate sau apar sate noi, locuite de ucraineni: Anadol, Darabani, Capeleuca, Cășla Giamgiului, Cășla Nedjimeni, Cășla Saliev, Hajdeu, Macareuca, Poiana, Otaci, Tulbureni, este menționat pentru prima dată și satul Hrubna, locuit de lipoveni²⁷. Din cauza imigrărilor masive de la nord de Nistru, evident că proporția populației românești din această parte a ținutului Hotin s-a diminuat semnificativ, în multe sate minoritatea românească fiind asimilată.

În același timp, în sudul ținutului Hotin nu au fost întemeiate sate noi de moldoveni, iar creșterea numerică în majoritatea satelor, cu mici excepții, s-a produs mai mult pe cale naturală. În sud-vestul ținutului (satele basarabene din actualul raion Noua Suliță) cea mai mare creștere s-a produs în satele care până în prezent sunt locuite de ucraineni. După calculele noastre, în anul 1774, în 6 sate (Doljoc, Răucăuți, Rângaci, Sânger, Șerbinți și Șișcăuți) trăiau doar 110 familii, o parte fiind moldoveni, iar în 1788 în aceste sate au fost consemnate 141 de familii. Statistica din 1808 a înregistrat în aceste sate și în Cășla Saliev deja 552 de familii, față de 1788 creșterea fiind de aproape patru ori.

O creștere importantă a locuitorilor s-a produs în satele moldovenești Berestea, Colincăuți, Dinăuți, Forosna, Rachitna, situate mai aproape de hotarul cu Bucovina. Este posibil ca anume atunci în aceste sate să se fi așezat imigranți ucraineni, iar mai multe statistici rusești din prima jumătate a sec. al XIX-lea chiar consemnau greșit că unele din aceste sate ar fi fost locuite de ucraineni²⁸.

Numărul locuitorilor din ținutul Hotin a crescut rapid în primii ani de stăpânire rusească. În 1814, potrivit unor informații oficiale ale administrației Basarabiei, în ținutul Hotin existau 16.055 case (15.512 în localitățile rurale și 543 în orașul Hotin), populate de 18.361 de familii (16.451 în sate și 1.910 în orașul Hotin). În ținut era un oraș, 166 de sate și 8 moșii cu puțini locuitori²⁹. Față de anul 1808, când au fost înregistrate 15.761 de familii, creșterea a fost cu 2.600 familii.

²⁷ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin în surse ...*, p. 172-173, 182-192.

²⁸ В.М. Кабузан, *Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья*, Кишинёв: Штиинца, 1974, с. 105, 107-108; Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin în surse ...*, p. 729, 732, 734, 737.

²⁹ Leon Boga, *Populația (etnografie și statistică)*, p. 21-22; Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 203-204.

Funcționarul rus Pavel Svinin, trimis special pentru descrierea Basarabiei, constata că în 1816, în ținutul Hotin, împreună cu orașul Hotin și târgurile Briceni și Lipcani, existau 17.052 de gospodării cu 82.516 locuitori de ambele sexe, inclusiv 14.754 gospodării (71.628 persoane) ce aparțineau creștinilor birnici, o parte fiind moldoveni autohtoni, altă parte – ruteni strămutați în diferite timpuri din guberniile vecine. Tot atunci în ținutul Hotin, în special în orașul Hotin, au fost atestate 1.743 de gospodării ale evreilor cu un număr de 7.965 persoane³⁰ sau 9,6% din totalul populației. După unele surse, în 1816, în orașul Hotin trăiau și 395 de imigranți sârbi. Între anii 1814-1816, la Hotin a locuit conducătorul luptei antiotomane sârbe Carageorghe, care în 1816 a primit de la stat suma de 1000 ruble de argint³¹.

Pavel Svinin prezintă informații prețioase și despre natalitate, mortalitate și sporul natural din ținutul Hotin, în primii ani după anexare. Potrivit acestei surse, în decurs de 4 ani (1812-1815) în ținutul Hotin s-au născut 16.664 persoane, au decedat 7.219, sporul natural fiind de 9.445 persoane. Numărul persoanelor născute a crescut constant (de la 3.685 în 1812, la 4.732 în 1815), ceea ce denotă și creșterea rapidă a populației totale, datorită proceselor migraționiste de amploare. Totodată, în 1813 au decedat 2.406 persoane, cu cca. 800 mai multe decât media pentru ceilalți trei ani³². Mortalitatea mai mare din acest an a fost cauzată de ciuma care a bătuit în ținutul Hotin din 8 noiembrie 1812 până în 12 noiembrie 1813. Din cauza epidemiei de ciumă, doar în ținutul Hotin au decedat 738 de persoane³³.

Fiind ținutul cel mai dens populat, o parte din locuitori plecau în partea centrală și de sud a Basarabiei, în căutarea unor terenuri libere. Informațiile despre locuitorii plecați din ținutul Hotin sunt diverse și contradictorii. P. Svinin relatează pe aceeași pagină din lucrarea sa despre 3.353 de familii care au plecat din ținut până la începutul anului 1816 sau despre 3.353 de persoane care au plecat doar în 1815³⁴. După un raport întocmit de colonelul Pantarov, timp de 4 ani (1813-1816) din ținutul Hotin au fugit peste hotare 620 de persoane³⁵. Catagrafia din 1817 a înregistrat în ținutul Iași o listă suplimentară cu 369 familii de țărani, 33 burlaci și o gospodărie de văduve, care după anul 1813 s-au strămutat din ținutul Hotin și nu aveau încă un loc sigur de trai³⁶. Ulterior, o bună parte din acești imigranți

³⁰ П. СВИНЬИН, *Описание Бессарабской области*, în *Записки Одесского общества истории и древностей*, Одесса, 1867, Т. VI, с. 272-273.

³¹ Silvia Corlăteanu-Granciuc, *Contribuții documentare la istoria colonizărilor sârbești în teritoriile dintre Prut și Nistru în primul pătrar al sec. al XIX-lea*, în „Tirageția”, anul VIII, 1999, p. 115.

³² П. СВИНЬИН, *Описание Бессарабской области*, с. 274.

³³ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 207.

³⁴ П. СВИНЬИН, *Описание Бессарабской области*, с. 274.

³⁵ Valentin Tomuleț, *Exodul populației din Basarabia în Moldova ...*, p. 68.

³⁶ И.Н. Халиппа, *Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 года*, în „Труды Бессарабской Губернской Учёной Архивной Комиссии”, Том III, 1907, с. 114-115.

s-au așezat pe moșii sau în cătune cu puțini locuitori și au fondat sate noi, multe locuite preponderent de ucraineni. Cu siguranță, țărani sosiți din ținutul Hotin trăiau și în alte ținuturi din centrul și sudul Basarabiei, dar catagrafia nu îi evidențiază separat.

Autoritățile ruse au organizat un prim recensământ al populației Basarabiei în anii 1816-1817. Fiind realizat în condiții de pace, când în regiune fusese create și funcționau deja instituții administrative rusești, rezultatele acestei catagrafii au fost mult mai complete decât estimările anterioare. Recensământul din 1817 a înregistrat în ținutul Hotin deja 22.679 de gospodării, inclusiv 978 locuite de evrei. În rândul gospodăriilor au fost incluși și 2.878 de burlaci și 1.825 familii de văduve³⁷, care nu pot fi calculate drept familii cu o medie de 5 persoane. Din cauza includerii burlacilor în categoria familiilor, s-au obținut estimări exagerate despre numărul locuitorilor, atât pentru ținutul Hotin, cât și pentru toată Basarabia. După calculele lui Valentin Tomuleț, în decurs de un deceniu numărul populației ținutului Hotin (fără orașul Hotin) a crescut de la 15.111 familii (cca. 75.555 persoane) în 1808 la 21.701 familii (cca. 108.505 persoane) în 1817, adică, s-a atestat o creștere de cca. 1,4 ori³⁸.

În anii 1812-1814 se știe că sporul natural al populației ținutului Hotin a fost de 9.445 de persoane. Păstrând o proporție comparabilă a sporului natural și pentru alți ani, constatăm că în intervalul 1808-1817 populația ținutului Hotin a crescut cu cca. 33 mii persoane (cca. 21-23 mii prin spor natural și cca. 10-12 mii datorită migranților sosiți în acest teritoriu). Recensământul din 1816 cuprinde și o listă cu 476 de familii rutene care cu timpul s-au stabilit în diferite sate din acest ținut³⁹, dar în realitate numărul imigranților ucraineni era mult mai mare.

În urma împărțirii administrativ-teritoriale din anul 1818, ținutul Soroca a fost desființat, iar în componența ținutului Hotin au fost incluse 30 de localități (un târg, 26 sate, două cătune și un schit) din fostul ținutul Soroca și 12 localități (9 sate și 3 cătune) din ținutul Iași⁴⁰. Acestea au fost incluse în două ocoale noi (Movilău și Rujenița) din ținutul Hotin. Potrivit statisticii din 1820, în 212 localități din ținutul Hotin (fără orașul Hotin) au fost atestate 18.848 de familii. Fără satele din ocoalele Movilău și Rujenița, numărul familiilor era de doar 16.761, atestându-se o diminuare cu 4.940 de familii față de anul 1817 și o creștere cu doar 1.000 de familii față de 1808. Evoluția numerică a familiilor din diferite ocoale a fost astfel:

³⁷ *Ibidem*, p. 54.

³⁸ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 224-225.

³⁹ Leon Boga, *Populația (etnografie și statistică)*, p. 7-13; Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 846-851.

⁴⁰ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 276.

Evoluția numerică a populației ținutului Hotin în perioada 1808-1820⁴¹

Ocolul	1808		1817		1820	
	sate	familii	sate	familii	sate	familii
Orașul Hotin		648				
Rașcov	20	3.180	21	3.628	21	2.832
Nistrul de Sus	20	1.887	20	2.554	19	2.063
Nistrul de Jos	22	1.663	22	2.914	22	2.371
Ghilavăț	25	2.222	25	2.928	25	2.074
Prutul de Sus	19	1.694	18	2.700	18	2.091
Prutul de Jos	21	1.285	20	2.119	21	1.548
Mijlocului	21	1.504	21	2.553	21	1.854
Ciuhur	25	1.678	25	2.002	25	1.457
Târguri Briceni, Lipcani			2	303	2	471
Total	173	15.761	174	21.701	174	16.761
Movilău					19	1.130
Rujenița					19	957
TOTAL	173	15.761	174	21.701	212	18.848

Comparând cifrele din acest tabel, constatăm că după anul 1817 s-a produs o diminuare semnificativă a populației în toate ocoalele, cu excepția târgurilor Briceni și Lipcani. Chiar și față de anul 1808, numărul familiilor s-a redus în ocoalele Rașcov, Ghilavăț și Ciuhur. Cel mai probabil, după procese migraționiste de amploare, ținutul Hotin avea un număr mare de locuitori, dintre care mulți stabiliți recent. Autoritățile centrale și cele locale au luat măsuri pentru extrădarea țărănilor fugari, sosiți de peste Nistru. Deoarece mulți din ei nu aveau unde locui, nu aveau loturi de pământ și posibilitatea de a-și întreține familiile, probabil, o parte au revenit în satele de baștină, iar alții au plecat în partea centrală și mai ales, în sudul Basarabiei, unde erau multe terenuri de pământ nevalorificate. Prin aceasta se explică reducerea temporară a populației ținutului Hotin către anul 1820.

Locuitorii din ținutul Hotin la începutul stăpânirii rusești

În ținutul Hotin, chiar dacă autoritățile otomane au instituit o raia, cu centrul în cetatea Hotin, s-au păstrat satele moldovenești. Însă, din cauza mai multor războaie ruso-turce pe parcursul secolului al XVIII-lea, o parte din populația românească s-a refugiat în alte ținuturi, iar de la nord de Nistru în acest teritoriu s-au strămutat mulți imigranți ruteni (ucraineni). Numărul locuitorilor din ținutul Hotin a crescut rapid, mai ales, la hotarul secolelor XVIII-XIX, iar procesele migraționiste au contribuit la diminuarea proporției locuitorilor de etnie română. Istoricii sovietici, făcând referință la surse de arhivă, constatau

⁴¹ *Ibidem*, 1808 – p. 193, 1817 – p. 221-222, 1820 – p. 840-844.

că la începutul stăpânirii rusești moldovenii încă erau mai numeroși în ținutul Hotin decât ucrainenii. Astfel, V.M. Kabuzan susținea că în 1818 în ținutul Hotin locuiau 47,5% moldoveni și 42,6% ucrainenii, fără a prezenta și cifre în valoare absolută⁴². V. Zelenciuk indică pentru anii 1816-1817 aceleași cifre procentuale pentru moldoveni și ucrainenii, dar prezintă și date absolute, inclusiv pentru alte etnii. Potrivit acestei surse, în 1816-1817, ținutul Hotin avea doar 56.193 locuitori, inclusiv 26.700 (47,5%) moldoveni, 23.925 (42,6%) ucrainenii, 1.359 (2,4%) austrieci (germani), 1.127 (2%) evrei, 55 polonezi și 458 (0,8%) de alte etnii⁴³.

Cifrele procentuale despre moldovenii și ucrainenii din ținutul Hotin (47,5%, respectiv, 42,6%) confirmă estimările noastre pentru anul 1808. Însă, nu putem fi de acord și cu cifrele absolute expuse de Zelenciuk. După estimările noastre, în 1808, în ținutul Hotin locuiau 15.759 de familii sau cca. 78.795 persoane. În estimările lui Zelenciuk sunt și unele inexactități de calcul. Adunând cifrele pentru etniile prezentate, obținem suma de 53.624 persoane, mai rămânând o diferență de 2.569 persoane. Totodată, numărul evreilor în ținut era mult mai mare (în 1808 erau 1.408 familii sau 8,9% din total), iar 1.359 de austrieci (nemți), în realitate, erau cetățeni austrieci, refugiați din Bucovina și Galiția, majoritatea țărani ucrainenii și români. Atât V.M. Kabuzan, cât și V. Zelenciuk, prezentând aceste cifre pentru moldovenii și ucrainenii din ținutul Hotin, fac referință la un dosar din Arhiva de la Chișinău (ANRM, fond 5, inv. 1, dosar 398), care în fapt se referă la anul 1820 și este incomplet (nu sunt incluse 3 ocoale, dar cuprinde două ocoale, trecute după 1818 la ținutul Hotin).

V.M. Kabuzan indică pentru ținutul Hotin 77.345 persoane (în anul 1812) și 84.016 persoane (în 1816). Însă, deja pentru anii 1817-1818 se constata un număr mult mai mare de locuitori, atât în întreaga Basarabiei (491.685 față de 337.392 în 1816), cât și pentru ținuturile din nordul și centrul provinciei (275.756 – în 1816, deja 377.850 – în 1817-1818)⁴⁴. Chiar dacă pentru anii 1817-1818 nu se prezintă numărul locuitorilor din ținutul Hotin, evident, cifra era de peste 100 mii. Potrivit recensământului din 1816-1817, în ținutul Hotin (fără orașul Hotin) au fost atestate 21.701 familii (cca. 108.505 persoane)⁴⁵. P. Svinin estima că în anul 1816 ținutul Hotin, împreună cu orașul Hotin și târgurile Briceni și Lipcani, era populat de 17.052 familii cu un total de 82.516 persoane de ambele genuri. Populația de bază a ținutului era formată din 14.754 familii de birnici de credință ortodoxă, cu un total de 71.628 persoane, dintre care o parte erau moldovenii autohtoni, iar altă parte erau ruși (ruteni) care s-au strămutat aici din guberniile vecine⁴⁶. Cât privește orașul Hotin, se preciza că din totalul de cca. 1.500 persoane sosite din

⁴² V.M. Кабузан, *Народонаселение Бессарабской области ...*, с. 28.

⁴³ В.С. Зеленчук, *Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в....*, с. 150.

⁴⁴ V.M. Кабузан, *Народонаселение Бессарабской области ...*, с. 37.

⁴⁵ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 224-225.

⁴⁶ П. Свиньин, *Описание Бессарабской области*, с. 272.

diferite gubernii rusești și din Austria, cca. 1000 erau evrei, cca. 400 maloruși, cca. 50 polonezi, cca. 40 armeni, fără a fi menționați și moldoveni⁴⁷.

Statistica incompletă a ținutului Hotin pentru anul 1820

În 1820 a fost elaborată o nouă statistică rusească a populației ținutului Hotin, disponibilă pentru 145 de sate, care se păstrează la Arhiva Națională a Republicii Moldova⁴⁸. Această sursă documentară este valoroasă prin faptul că pentru prima dată sunt expuse și date despre structura etnică a majorității satelor din ținutul Hotin. Documentul respectiv a fost cercetat și analizat amănunțit de Valentin Tomuleț în studiul consacrat ținutului Hotin⁴⁹.

În 1820, în tot ținutul Hotin, inclusiv satele din ocoalele Movilău și Rujenița, au fost înregistrate 214 sate și două târguri, cu un total de 18.848 de gospodării. În această sursă se indica cine era ocolaș (pentru fiecare ocol) și cine era vornic (în fiecare sat)⁵⁰. Fără satele din ocoalele Movilău și Rujenița, numărul familiilor era de doar 16.761, atestându-se o diminuare cu 4.940 de familii față de anul 1817.

Statistica din 1820 conține informații despre 145 sate din 7 ocoale (Nistrul de Sus, Prutul de Sus, Prutul de Jos, Ghilavăț, de Mijloc, Movilău și Rujenița). În această statistică nu sunt disponibile date pentru orașul Hotin, târgurile Briceni, Lipcani, Otaci, 68 de sate din 3 ocoale (Rașcov, Nistrul de Jos și Ciuhur), lipsesc câteva sate și din alte ocoale⁵¹. După statistica respectivă, în 145 de sate din ținutul Hotin erau 6.651 de gospodării, 7.141 de familii și 490 de burlaci, cu un total de 56.129 de persoane (29.346 de sex masculin și 26.783 de sex feminin)⁵². După calculele lui Valentin Tomuleț, din totalul acestor locuitori, 25.834 (46%) erau țărani moldoveni, 23.742 (42,3%) țărani ucraineni, dar și diferite categorii sociale (2.055 slujitori bisericești, 243 boieri, 631 mazili, 283 scutelnici, 43 ruptași, 16 răzeși), care în majoritate erau moldoveni și parțial ucraineni. În 6 sate au fost înregistrați 1.249 țărani austrieci, iar în 3 sate – 245 țărani turci⁵³. În realitate, este vorba de supuși austrieci sau turci, dar care în mare majoritate erau țărani ucraineni și, parțial, moldoveni.

Pentru o parte din boieri, mazili sau scutelnici se indica etnia (moldoveni sau ucraineni). Reieșind din aceste recalculări, în 145 de sate din ținutul Hotin locuiau 56.129 persoane, inclusiv 26.189 (46,7%) moldoveni, 24.105 (42,9%) ucraineni, 1.101 evrei, 317 țigani, 1.285 supuși austrieci, 2.078 slujitori bisericești și 1.054 diferite categorii sociale și etnice. Structura populației pe ocoale era următoarea:

⁴⁷ *Ibidem*, p. 283.

⁴⁸ ANRM, fond 5, inv. 2, dosar 398, parte I-III, file 1-522.

⁴⁹ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 270-445, 681-845.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 840-844.

⁵¹ *Ibidem*, p. 276-278.

⁵² *Ibidem*, p. 282-287.

⁵³ *Ibidem*, p. 438.

Populația a 145 de sate din ținutul Hotin în anul 1820⁵⁴

Ocolul	sate	persoane	mold.	ucr.	evrei	țigani	supuși austrieci	cler ortodox	alte categorii
Rujenița	21	5.282	3.459	1.343	87	13	-	237	143
Nistrul de Sus	19	6.810	80	5.955	272	10	-	206	287
Ghilavăț	25	11.409	764	8.489	315	6	1.180	406	249
Prutul de Sus	18	10.504	8.081	1.908	-	82	82	307	44
Prutul de Jos	21	8.411	6.546	1.241	112	16	-	359	137
Movilău	22	6.243	2.571	3.043	98	130	-	320	81
Mijloc	19	7.470	4.688	2.126	217	60	23	243	113
Total	145	56.129	26.189	24.105	1.101	317	1.285	2.078	1.054
			46,7	42,9	2,0	0,6	2,3	3,7	1,9

Dacă excludem din aceste calcule 43 de sate din ocoalele Rujenița și Movilău, incluse abia în anul 1818 la ținutul Hotin, atunci restul de 102 sate din 5 ocoale erau populate în anul 1820 de 44.604 persoane, inclusiv 20.159 (45,2%) moldoveni, 19.719 (44,2%) ucraineni, 916 evrei, 174 țigani, 1.285 supuși austrieci, 1.521 slujitori bisericești și 830 alte categorii sociale și etnice. Însă, din cei 1.285 de supuși austrieci, cei mai mulți locuiau în satele Stăuceni (432), Beleuți (366), Tulbureni (236), Săncăuți (134), iar 216 supuși otomani trăiau în Cășla Nedjimeni⁵⁵. Aceste sate sunt situate în nordul ținutului Hotin (a se vedea harta din 1820), iar statisticile rusești ulterioare indicau că aici locuiau aproape exclusiv ucraineni. Cel mai probabil, în primele 4 sate trăiau ucraineni sosiți din Galiția și Bucovina, care erau supuși austrieci, iar în Cășla Nedjimeni, locuitorii încă erau supuși ai Imperiului Otoman.

Statistica rusească din 1820, dacă a fost realizată corect și reflectă real numărul moldovenilor și ucrainenilor din diferite sate, constata o creștere rapidă a proporției ucrainenilor din ținutul Hotin, în detrimentul populației românești. Deja atunci, conform acestei surse, satele din ocoalele Nistrul de Sus și Ghilavăț erau populate aproape exclusiv de ucraineni, iar în restul ocoalelor, inclusiv Movilău și Rujenița, incluse la ținutul Hotin în 1818, din cauza migrației de amploare a ucrainenilor de la nord de Nistru, multe sate moldovenești au devenit mixte, populate și de un număr mare de ucraineni. Minoritatea ucraineană constituia cca. 20-30% din populație într-un șir de sate mari moldovenești: Criva, Mălinești, Mămăliga, Nesfoia, Stălinești (din ocolul Prutul de Sus); Bădragi, Hlina, Șirăuți, Viișoara (Prutul de Jos); Bălcăuți, Beșănăuți, Colecăuți, Edineț, Gordinești, Larga (ocolul de Mijloc); Climăuți, Grinăuți, Plop, Visoca (ocolul Rujenița); Arionești, Briceni, Hârbova, Lencăuți, Sauca, Sudarca, Tătărauca Nouă (ocolul Movilău).

⁵⁴ Calculat după lucrarea: Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 681-825.

⁵⁵ Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 702, 721-723, 740.

După sursa dată, procentul ucrainenilor era și mai mare în satele Țaul (39,3%), Tabani (40,8%), Rughi de Sus (42,2%), Slobozia Dumeni (43,1%), Tă-tărăuca Veche (46,3%) și chiar erau majoritari în Balasinești (60,6%), Horodiș-te (61,6%), Verejeni (66%), Coteleu (73%)⁵⁶. În satul Tabani au fost înregistrați 99 țărani și 97 mazili ucraineni, deși se știe că mazilii, ruptașii, răzeșii din Țara Moldovei erau în marea lor majoritate de etnie română. Totodată, în câteva sate mici (Boroseni, Chesoliu Mic, Crișcăuți, Moșana) aproape toți locuitorii erau scutelnici ucraineni⁵⁷, ceea ce denotă că aceștia doar relativ recent se stabiliseră în aceste sate.

Statistica din 1820 este controversată în privința satelor din ocolul Ghilavăț. Deși acest ocol cuprindea o parte din satele actualului raion Noua Suliță, moldoveni au fost înregistrați în număr mare doar la Stroești (92,5%) și Sâncăuți (65,5%). În același timp, în 5 sate care până în prezent și-au păstrat caracterul românesc (Bălcăuți, Berestea, Dinăuți, Forosna și Răchitna), statistica din 1820 a înregistrat doar țărani birnici ucraineni⁵⁸! Fiind situate în partea de nord a actualului raion Noua Suliță, la hotar cu spațiul locuit compact de ucraineni, este posibil că în aceste sate să se fi stabilit un număr mare de imigranți ucraineni. Totuși, este puțin probabil ca toți locuitorii de etnie română să fi părăsit aceste sate, iar după câteva decenii să revină înapoi. Mult mai probabil este că moldovenii erau majoritari în aceste sate și în anul 1820, dar erau și mulți ucraineni, cum era cazul altor sate din apropiere (Cerlena Mare, Coteleu, Mălinești, Nesfoia, Stălinești) – vedeți harta din anul 1820.

După cum am menționat deja, statistica din 1820 nu conține date despre orașul Hotin, târgurile Briceni, Lipcani, Otaci, dar și despre satele din 3 ocoale (Rașcov, Nistrul de Jos și Ciuhur). Ocoalele Rașcov și Nistrul de Jos cuprindeau sate din nordul ținutului Hotin (din actualele raioane Hotin, respectiv, Secureni), care în 1820 erau populate, în principal, de ucraineni. Ocolul Ciuhur cuprindea sate din sudul ținutului, aproape toate fiind cu populație majoritar românească. În 1820, în ocoalele Rașcov și Nistrul de Jos au fost înregistrate 5.203 familii, în ocolul Ciuhur – 1.457, în târgurile Briceni și Lipcani trăiau 471 familii. Comparând structura etnică a populației din alte ocoale, estimăm că în satele din două ocoale (Rașcov și Nistrul de Jos) cca. 80-85% din locuitori erau ucraineni, iar în ocolul Ciuhur cca. 80% din populație era de etnie română. Totalizând calculele pentru toate localitățile, estimăm pentru anul 1820 deja o majoritate ucraineană (cca. 50-52%) în ținutul Hotin (fără ocoalele Movilău și Rujnița), pe când locuitorii de etnie română constituiau cca. 38-40% în acest spațiu.

Procesele migraționiste de amploare din primele două decenii ale sec. al XIX-lea au contribuit la diminuarea accentuată a ponderii moldovenilor din ținutul Hotin. Dacă pentru anul 1808 estimăm o proporție de cca. 47-49% români,

⁵⁶ *Ibidem*, p. 682, 698, 763, 769, 783, 789, 797, 799, 807.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 687, 699, 701, 792.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 721, 725, 727, 729, 732, 734, 737.

respectiv, cca. 42-44% ucraineni, deja către anul 1820 acest raport s-a inversat în favoarea ucrainenilor. Diminuarea ponderii populației românești s-a produs atât din cauza imigrării în ținut a unui număr mare de ucraineni și emigrării multor moldoveni în alte ținuturi, cât și în urma asimilării etnice și lingvistice a minorității românești din nordul ținutului.

Deja pentru anul următor (1821) sunt disponibile liste cu numele și prenumele capilor de familie din 107 sate cuprinse în 5 ocoale din sudul ținutului Hotin (Prutul de Sus, Prutul de Jos, Mijlocului, Ciuhur și Movilău). Parcurgând aceste liste cu locuitori, este evident că marea majoritate a numelor și prenumelor de familie erau de proveniență românească. Chiar și în sate, care după statistica din 1820 ar fi fost locuite aproape exclusiv de ucraineni, se întâlnesc multe nume de familie de origine românească⁵⁹. O analiză mai detaliată a acestor liste și compararea lor cu recensământul din anul 1774 va permite determinarea mai exactă a modificărilor survenite în diferite sate, în perioada 1774-1821.

⁵⁹ ASRC, fond 1168, inv.1, dosar 21, f.1-63; Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin...*, p. 851-902.

